

ДРАГО ЋУПИЋ (Београд)

СЛОЖЕНИЦЕ У БЈЕЛОПАВЛИЋКОЈ МИКРОТОПОНИМИЈИ

У богатој топономастичкој грађи са подручја Бјелопавлића коју смо прикупили (око 4.000 јединица, које се налазе у архиви Ономастичког одбора САНУ у Београду) нашли смо веома разноврстан ономастички материјал. Овом приликом смо се определијели да погледамо како у овом ономастичком систему стоје тзв. ономастичке сложенице. Прегледом грађе нашли смо нешто преко 150 таквих јединица, дакле корпус који је довољно репрезентативан за анализу и веће ономастичке цјелине него што је бјелопавлићка. Како је саставни дио овог текста и азбучни списак сложеница о којима говоримо, то ћемо у прегледу типова примјере давати углавном као илустрације, не, дакле, за сваки тип све сложенице.

За сваки тип из ове категорије, разумије се, карактеристично је да је састављен из најмање двије морфолошко-семантичке цјелине. Увид у њих нам показује да структуру ових сложеница можемо посматрати кроз сљедеће обрасце:

- 1) предлог + именица,
- 2) предлог + глагол,
- 3) именица + именица,
- 4) именица + глагол,
- 5) придјев + именица,
- 6) број + именица.

Примјећујемо да поред осталих нема категорија предлог + придјев, придјев + придјев, глагол + именица (ако то није случај са микротопонимом *Чамигаз*) и сл.

Конкретније ове категорије изгледају:

1. *Предлог + именица* је најчешћа категорија, захвата највећи проценат овог типа именовања: *Вргаз, Врлуг, Забрђе, Загорак, Залужје, Крајужаци, Међуглавице, Међулуг, Побрђе, Побрезница, Подбаре, Подвишње,*

Подвиноград, Подградац, Подуба, Потконик, Прибој, Приграда, Раскрсница, Увратак, као и други бројни топоними из ове категорије. Како се види, у питању су предлошко-именичке конструкције, у којима се предлози јављају као префикси, тачније — као префиксалне морфеме. Предлози су: *вр(х)*, који је у ствари предлошка именица, а као предлог значи 'изнад', *за, крај, међу, по, под, при, раз, у*, и сви имају мјесно значење у сложеницама, тј. упућују на мјесне односе: изнад, иза, крај (=поред), по (у значењу 'по горњој површини; или 'изнад'), под (=испод), при (тј. уз другу топономастичку реалију). Предлог *раз*, у примјеру Раскршће, има дистрибутивно значење.

У овој категорији имамо и микротопоним *Накршће*, који такође схватамо као мјесну конструкцију (=над кршевима, над камењаром), док *Прокос* и *Пролом* могу припадати и овој категорији (у ком случају би други дио могао бити: откос, косидба и лом), гдје је ријеч о топонимизованој лексеми, и категорији предлог + глагол (про+косити, про+ломити).

Други дио сложенице у овој категорији је именица (газ, луг, главица, бара, виноград и сл.) или именска морфема, у чијој је основи именица са морфематском структуром у којој се именица, због промјена насталих у деривационим процесима, само препознаје (За-брђе, За-горак, За-лужје, Крај-ужаци и сл.).

2. *Предлог + глагол* је ријетка категорија. Можда би још боље било да се каже да је сва ова категорија под знаком питања, јер се у њој налазе топоними чији други дио може бити како глаголска тако и именичка морфема. Примјери су: *Врскочине, Присложак, Прокос, Пролом*. Овдје помињемо и већ наведено *Накршће*. У сваком од ових топонима постпрефиксални (постпредлошки) дио као именица је несамосталан (-кршће, -сложак, -кос, -лом; за посљедњу морфему тешко да би се могло претпоставити да је у питању именица, премда ова лексема као именица постоји, у значењу 'закрчен простор', било да је то какав густиш, било набацано камење, земља или сл.). Префиксалне (предлошке) морфеме, како се види, јесу: врх-, при-, про-, на-.

3. *Именица + именица* такође је ријетка категорија, у њој је свега неколико сложеница: *Виноградина, Коловрат* (ако ова сложеница не припада категорији именица — глагол - коло+вртјети, јер је ријеч о земљишту које је поред ријеке Зете, у једној њеној кривини, гдје вода раздире земљиште), затим: *Коложуњ (коло+жуна?)*, *Стологлав*. Овдје ћемо смјестити и топоним *Курозеб*, с напоменом да други дио сложенице може бити и партицип *озебао* и глагол *зелсти*. Ријеч је о орониму, који је изложен вјетровима и снијегу више од околног земљишта.

4. *Именица + глагол* обухвата више именована: *Богомоља, Водовар, Водопој, Козомор, Коловоз, Коњодер, Сенокос, Сенокоси, Црнокопица, Челопек*, затим неке топониме које смо поменули у категорији под 3.

5. *Придјев + именица* обухвата следеће топониме: *Бјелаждо, Биоград, Бјелоглав, Бјеловрмац, Бјеловршац, Благобрада, Вражегрнци, Вукотрн, Доброгос, Драгомидо, Ђевичград, Комар-до, Мијокусовићи, Сокој-крш (соколови, сокољи, који припада соколовима), Стрмоглавица, Стрмоглавице, Стрмоглавиште, Стрмоглавница, Стрмоглавник, Суводо, Црнокос*. Ту су и *Бјелопавлићи* (име племену, нијесмо забиљежили микро-

топоним) и *Даниловград* (градић, административни центар племена Бјелопавлићи и општине).

Први дио ових сложеница има придјев: бијел, благ, вражји, вучји, Данилов, добри, драги, дјевојачки, комарски, љути, мили, соколски/сокољи, стрми, суви, црни. Други, именски, дио ових сложеница најчешће је именица у номинативу јединице, а понекад је у питању нека друга форма (множинска, или каква изведена именица).

6. *Придјев + глагол* има само један примјер: *Љугогук*, ако се и у њему не крије нешто друго. Ради се о локалитету (око којег се развило насеље, тако да је сада у питању, поред микротопонима, и заселак) на којему је веома танак слој обрадивог, растреситог земљишта испод којег је одмах чврст слој стијена састављених од повезане сиге, дијелом и конгломерата. Дакле, „љуго“, тврдо земљиште, веома тешко за обраду.

7. *Број + именица*. Ова категорија има само двије сложенице: *Двогрлица* и *Двострукачи*, од којих је једна хидроним са два извора (таква именовања су чешћа по Катунској нахији, у старој Црној Гори, гдје се ради о водама у којима се сакупља кишница а имају два природна отвора, израђене су у стијенама), а друго је ливада (чије су саставнице *два* и *струк*, у чему други дио је, дакле, *грло* (а не *грлица*), а у другој *струк* (можда је у питању и прилошка форма *двострук*).

Како смо видјели, за један дио сложеница није се могуће сигурно одредити којој врсти конструкције, тј. којој категорији припадају, јер нам није јасна њихова морфематска структура. Такве су: *Бјелаждо* (у питању је, свакако, семантика коју чини спој придјева и именице - *бијел и до*), *Благобрада*, *Врљезуби* (врхови оштрог камењара, премда се у нашем случају ради о „промјени мотива“, јер су у питању њиве, односно обрадиве површине), *Врскоцине* (врх + скочити?), *Драгомидо* (Драгомиров до?), *Загодица*, *Задрмовац* (Задреновац?, немамо топонима Дрмовац), *Закустачи*, *Заного*, *Коложуњ* (два смо оваква топонима забиљежили у Бјелопавлићима, оба су шумовити простори, као и онај у Пиперима, код р. Зете, па помишљамо на шумовит предео са доста птица жуна), *Кололеч*, *Кукарада*, поменути *Курозеб*, *Мијокусовићи*, *Надулица*, *Никомир*, *Ожмидријен*, *Песторог*, *Чамигаз*, *Челопек*. Морфолошка и семантичка, тј. етимолошка анализа дале би, овдје, вјероватно интересантне податке.

Структура морфема показује сљедеће саставнице ових сложеница:

а) *префиксалне морфеме* (само је понегдје могуће говорити о „чистим“ префиксима): био-, бијел-, благ-о-, бог-о-, вин-о-, вод-о-, вр(х)-, вук-о-, дв-о-, добр-о-, драг-о-, за-, кол-о-, крај-, љут-о-, међу-, мио-, мор-о-, на-, над-, нико-, о-, по-, под-, при-, про-, раз-, сам-о-, стол-о-, стрм-о-, сув-о-, сен-о-, у-, црн-о-, чел-о-. Како се види ове морфеме обухватају категорије од оних које чине семантички самосталне јединице до префикса који се самостално јављају само као предлози (наравно, условно самостално);

б) *суфиксалне морфеме* су бројније и разноврсније, обухватају инфиксалне и суфиксалне морфеме у ужем смислу. Ту се не узимају само суфикси, већ и суфиксалне морфеме које су у основи значења, а то су обично именице или глаголи, тј. њихове коријенске морфеме (брада, газ, грм, гувно, вишња; косити, тући, ломити и сл.). Оне структуру другог дијела сложенице чине разноврсном - најчешће детерминишу значење топонима, чији је префик-

сални дио у највећем броју случајева предлог помоћу којег се ствара конструкција (најчешће мјесна: врх-, за-, над-, под-, при- и сл.).

Систем грађења сложених топонима најчешће је једноставан, као и на цијелом српскохрватском подручју. Морфематске цјелине се спајају у семантеме које чине садржај топонима. Спојеве су, како смо видјели, или предлошке конструкције, које именовање детерминишу најчешће по мјесном одређењу или по особинама теренске реалије (што најчешће чине спојеви двије именске ријечи, односно именске и глаголске). Један дио сложеница може се одгонетнути само минуциозном анализом, јер у њима није јасан однос префиксалног и суфиксалног дијела, односно првог дијела сложенице и суфиксалних морфема, што значи да им се не препознаје морфематска структура, а тиме и семантичка вриједност.

Обимније коришћење имамо у случајевима сљедњћих префиксалних морфема, тј. ријечи које чине први дио сложенице: бијел (у формама био- и бјел-), вин-о-, вод-о-, врх-, за- (са префиксом за-, односно предлогом за имамо 34 сложенице у нашем корпусу, и у њима, бар у највећем броју случајева префиксални дио сложеницу одређује мјесно, назначавајући да се нешто налази иза нечега), кол-о-, међу-, под- (43 сложенице) - са врло богатим односима, али углавном мјесним, у значењу локације испод онога што је одређено другим дијелом сложенице. Рјеђе су префиксалне морфеме: над- (само једна или двије сложенице, што је, с обзиром на конфигурацију терена Бјелопавлића, доста необично), про-, раз-, стрм-о и сл. У изразитој конфигурацији терена, какав је случај са највећим дијелом бјелопавлићког простора, нормално је да су сложенице са за- и под- честе, а са над- ријетке, јер су изнад именованих топонима (а имена се обавезно дају просторима које човјек користи - било за обраду било за испашу) реалије које су мање погодне за коришћење, те добијају имена која често нијесу сложенице (осим са предлогом *врх* и *над*), а врло често су у питању ороними.

Списак сложеница

Бјоград, з Бриј	Вражегрмци (р̂, р̂, р̂)
Бјелаждђ, њ Слат	Вр̂г̂аз, л, њ Глав
Бјеловр̂мац, н, њ Слат	Вр̂луг, л, Њ, Гор, Ђур, глав
Бјеловр̂шац, н, њ Слат	Вр̂љезуби, л, њ Куј
Бјелдглав, стр. Март	Врскђчине, з, до Врела
Бјелоп̂авлићи	Вукђтр̂н,* з Март
Бла̂гограда, н, л, њ Баре	Дан̂йловград
Богомђља, л, њ, Баре	Двог̂рлица, х Слат
Винђград/и, на више мјеста	Двострук̂ачи, л Пж
Виноград̂ина/е, на в. мј.	Дђброгђс, њ, л, з Гз
Виноград̂иште/а, на в. м.	Драгом̂идђ, до Слат
Водов̂ар, х Гз	Ђев̂ичград, развал. Март
Водоп̂ј, х, л, Пкр, Грл	Забр̂ђе, ор Куј

* два акцента

Завала, з, л, њ Баре, ор Бриј, з Слат	Күрозѣб, ор, з Слат
Завала, заселак Гост	Љүтотук, село, њ, л Март
Заваловине, л, њ Пж	Међуглавйце, л, њ Пгл
Заврѣлица, њ Баре	Мѣђулүг, л, њ, ш Јастр
Завршје, ш, њ Гост	Мѣђулүжје, л, њ, з Глав
Заврүтница, њ Пкр	Међумѣрат/Међумѣртови, д, л, з
Завгвѣзди, ш, њ Гост	Пгл
Завгвѣсци, з Гост	Мијокүсовићи, село, л, њ
Заглавйце, л, њ Куј	Морѣмиш/Моромйши, х, л, њ Март
Заглавци, з Март	Надулица, катун, з, до Слат
Загѣдница, л Пкр	Накршће, њ, з Баре
Загѣрак, село	Нйкомйр, л, њ Тур
Загрм, н, з НС	Ожмйдријен, зас Слап
Загүвно, з, њ Март	Пѣсторог, ор, з Слат
Задрмовац, з Март	Пѣбрђе, до ор, з, њ Пж, Врела
Закйтица, л Јастр	Побрѣзница, з, њ Пкр
Закрш, з њ Бриј	Подбаре, л, њ, Пкр
Закуповица, л Куј	Подбистйјерне, н Пкр
Закустаџи, њ Тур	Подваљевине, н, л Глав
Залађе, њ, л Пкр	Подвинѣград, њ, л - на више мј.
Залѣквица, њ Слат	Подвйшње, л Пж
Залүжина, 1 Куј	Подвоштар, л, њ Тур
Зальуће, з Међ	Пѣдвйште, л, њ, з Врела
Замалат, њ, л Пгл	Подврађе, село Баре
Занога, л, њ Пкр, Пж, Глав, њ, з Бриј	Подвршине, зас Март
Забѣри, з њ Пгл	Пѣдглавице, зас Март
Запүштине, зас Март, з Бриј, л Пгл	Подградац, њ, л, ш Пкр. Винићи
Заскок, л, њ Куј	Подграђе, зас Велета
Заселине, л Пж	Подгүвно, л, њ, н Глав
Заүглине, њ, до Бриј, њ Пж, л Гор	Подлазине, њ, л, з Куј
Зацирнйш, ор Баре	Пѣдлйшње, л, њ Пж
Зацирнѣш, ор Баре, зас и др.	Пѣдлүг, л, њ Тур, Јастр
Ивањ-үба, до Бриј, катун Слат	Подмаљат, л, н, з Пгл
Козѣмор, стр Међ	Подѣгрш, њ, л Глав
Кѣловоз, з, пут Бриј	Подосѣнйк, з, л Јел
Кѣловрат, л, њ Врела	Подрадуловац, з Баре
Кѣложуњ, л, њ, ш Глав, Слат	Подрушљина, з слат
Кѣлолеч, њ, л, з Пкр	Подстаје, л, њ Пгл
Комар-дѣ, до Бриј	Подсук, њ, л, з НС
Коњѣдер, з, л, Гост	Подүба, њ, л, з Јел
Крајужаџи, њ, ; Пкр	Подубанйца, з, н Слап
Күкарада, з Слат	Подүблине, њ Слат

Подулица, њ, ш Пж, Зг	Причѣље, л Куј
Порупина, до, н Бриј	Прокос...
Поскакало, з, ор март	Пролом...
Потконић, л, њ Ђур	Раскрсница, на в. мјеста, разно, путе-
Поткрај/Поткрај, село	ви...
Поткрајеви, з, њ, л Куј	Растоке, л, њ на више мј.
Поткрајница, л Врела, НС, Пкр	Самоград, в, з Врела
Поткук, з, њ Март	Сокбј-крш, з Март
Поткула, зас Пкр	Стдологљав, ор, зас НС
Поткулина, з, њ Баре	Стрмогљавица, ор Бриј
Поткућница/Поткућница...	Стрмогљавице, ор Март
Потпалишник, з Слат	Стрмогљавиште, ор Слат
Потплаће, зас Баре	Стрмогљавник, ор Слат
Потпђе, до Слат	Стрмогљавница, стр. Баре
Потпље, л, њ Јел	Суводб, л, њ Куј
Потпричѣље, л, њ Куј	Сендкос, з слат., на више мјеста
Потпулић, стр Март	Сенокдси, на више мј., разно
Потрње, з Међ	Увраќак, њ, л, Куј, Глав, Гор
Прибој, стр Март	Црнокдпица, њ, з Бриј
Приграда/е, л, њ Пкр	Црнокдс, з, њ, л Гз
Приградак, з Март	Чамигаз, газ на р. Сушици, НС
Прислѣжак, з, л Бриј	Челѣпек, з Март.

СКРАЋЕНИЦЕ:

л - ливада, њ - њива, ш - шума, з - забран, стр. - страна, ор - ороним (узвишење), р - разно, н - непл. земљиште. Скраћенице села почињу великим словом (Бриј - Бријестово, Пкр - Поткрај, Пж - Пажићи, Пгл - Подглавице, Слат - Слатина, Март - Мартинићи, Јастр - Јастреб, Јел - Јеленак, Глав - Главница, Гор - Горица, Ђур - Ђурилац, Гз - Глизица, Куј - Кујава, Пгл - Подглавице, Међ - Међеће и др.).

Drago ĐUPIĆ

COMPOUND WORDS IN MICROTOPYNOMY OF BJELOPAVLICI

Summary

In this work, author analysed some 150 compound words (of about 4000 items) of Bjelopavlići microtoponymia (Bjelopavlići — tribe in Montenegro = Crna Gora). Therefore he comes to the conclusion that compound words' structure is mostly like this pattern shows: preposition + noun or a verb, noun + noun or a verb, adjective + noun, numeral + noun. At the same time this work is a survey of the morphemes of prefixal and suffixal type, on the basis of that we can study morphematic structure of the compound words as well as their semantic importance. Some of the compound words must be considered in two categories, because of their morphological structure that is not quite instructive in the elements of judgement.